

Obce potvrdili účinnosť vodozádržných opatrení

Do programu revitalizácie krajiny sa v roku 2011 zapojilo 540 obcí v najrizikovejších oblastiach

„Predvlani Slovensko zaskočili najväčšie povodne za posledných 40 rokov a v roku 2011 zasa najväčšie sucho za ostatné desaťročia. Takéto extrémne počasia v priebehu takého krátkeho obdobia nás nútia vnímať tieto udalosti v širšom kontexte – nielen riešiť povodne či dôsledky sucha, ale celý komplex otázok súvisiacich s klimatickými zmenami,“ povedal Martin Kováč - splnomocnenec Vlády SR pre územnú samosprávu, integrovaný manažment povodí a krajiny. V úvode rozhovoru myšlienku príčin a dôsledkov extrémov počasia ďalej rozvíjal:

- Vodohospodárom, klimatológom, ale už aj laickej verejnosti je zrejmé, že tieto extrémne počasia nemajú iba epizodický charakter, pretože povodňové riziká, rovnako ako aj riziká sucha a iných živelných pohrôm a extrémov počasia už najmenej pätnásť rokov dynamicky rastú. Pritom len riešenie následkov povodní pred dvoma rokmi nás stálo 130 miliónov eur. Do roku 2010 sa tieto problémy riešili len čiastočne, jednotlivými sektormi, či už išlo o poľnohospodárstvo, lesy, alebo dopravu. Uskutočnené opatrenia neboli dostatočne prepojené, najmä z hľadiska riešenia dosahov globálnych klimatických zmien. Na druhej strane štúdie o zmenách klímy zasa prehliadali ich súvislosť so zásahmi človeka do životného prostredia. Občianske združenie Ľudia a voda a ďalší odborníci z rôznych oblastí preto iniciovali pozoruhodné riešenie, ktoré poukazuje na spojitosť medzi zmenami klímy a zásahmi človeka do krajiny a zároveň navrhuje opatrenia, ktoré berú do úvahy požiadavky na zachovanie produkčnej funkcie krajiny, ako aj jej ekosystémov.

Co je jeho podstatou?

- Urbanizácia, budovanie veľkých priemyselných celkov a intenzívne využívanie pôdy na poľnohospodárske a lesnícke účely predstavujú obrovské zásahy do krajiny, ktoré sledujú len hospodársky potenciál. Iba v obmedzenej miere zabezpečujú ochranu ekosystémov, vegetačné krytie územia, zachovanie retenčnej schopnosti pôvodnej krajiny a jej vodného režimu. Zdravá krajina optimálne využíva dažďovú vodu, dýcha

a ochladzuje sa prostredníctvom vegetácie. Žiaľ, u nás sa voda odvádza z územia v oveľa väčšom rozsahu, ako je únosné na zachovanie ekosystémových funkcií krajiny. Ak teda chceme znížiť riziká extrémnych prejavov počasia a chrániť sa pred povodňami a pôdnou eróziou, musíme celoplošne obnovovať schopnosť krajiny zadržiavať dažďovú vodu či už formou jej vsakovania, výparu, alebo dočasného zadržania v mikroštruktúre krajiny. Z povodí by sa mali odvádzať len prirodzené prebytky vody.

Ako k riešeniu tejto situácie prispieva Program revitalizácie krajiny?

- Dostali sme do rúk nový nástroj na komplexnú obnovu schopností krajiny dobre hospodáriť s vodou. Ide o to, že hospodárenie s vodou nemôže byť len výsadou vodných diel, ale na udržateľnom využívaní vody sa musí podieľať aj samotná krajina, ktorá si vie najlepšie rozložiť jej zdroje v priebehu roka. Program kladie dôraz na revitalizáciu poškodených oblastí, ako sú eróziou

ohrozené územia, degradované územia, nadmieru odvodnené územia či územia bez vegetačného krytu. Zároveň sprístupňuje možnosti na vytváranie nových vodných štruktúr. Zrealizované vodozádržné opatrenia v rámci tohto projektu splošťujú povodňové prietoky, znižujú erózne procesy a zanášanie obcí ornica a sedimentmi, najmä štrkom. To je úplne iný prístup, než na aký sme boli doteraz zvyknutí.

Čo je teda potrebné urobiť na uzdravenie našej zničenej krajiny?

- Udržateľný rozvoj je možný iba s podmienkou, že udržíme vodu v krajine. Hospodárenie s vodou bolo u nás v posledných desaťročiach natoľko intenzívne, že ochrana pôdy a vody sa dostala do úzadia, hoci zákony formálne takúto povinnosť ukládajú. Napríklad v lesoch sa používa ťažká mechanizácia, čo by ešte samo osebe nebolo problémom, keby sa po vyťažení drevnej hmoty urobila rekultivácia územia. Zostávajú však po nich lesné cesty, zväžnice a rôzne ryhy a to všetko vytvára 5- až 10-násobok približovacích ciest pre vodu oproti pôvodnému stavu. V poľnohospodárstve zasa stále existujú veľké plochy bez členenia a krajinných prvkov, ktoré by redukovali eróziu pôdy a prehrievanie krajiny a zároveň by zadržovali vodu v krajine.

Aké sú základné východiská Programu revitalizácie krajiny?

- Merateľným indikátorom programu je

obnova a budovanie vodozádržných opatrení v krajine, pričom na jedno katastrálne územie s priemernou veľkosťou 1700 hektárov pripadá priemerne 85-tisíc kubíkov týchto opatrení, ktoré je možné na takomto území vybudovať za obdobie troch rokov. Maximálny náklad z verejných zdrojov je pritom štyri eurá na kubický meter. Program svojím obsahom a zameraním je preto dimenzovaný na obdobie šesť až desať rokov.

Koľko obcí sa zapojilo do revitalizačných projektov?

- Samotnému schváleniu programu predchádzalo vytvorenie postu splnomocnenca vlády a schválenie základných dokumentov. To sa udialo v októbri 2010. Následne sa v 23 vybraných obciach v povodiach riek Ondava, Torysa, Hornád, Váh a Kysuca rozbehli tzv. štartovacie projekty, v rámci ktorých sme začali budovať vodozádržné protierózne opatrenia. Celkovo bolo na tento úvodný projekt uvoľnených 580-tisíc eur z rozpočtovej rezervy predsedníčky vlády, ktoré sa použili na vybudovanie jednoduchých a nenáročných prvkov, ako sú odrážky na lesných cestách, vodoholdngy, vsakovacie jamy, vrstevnicové vodozádržné pásy v poľnohospodárskej krajine, hrádzky v erózných ryhách a na bezmenných vodných tokoch a podobne. Sú to prírode blízke opatrenia, pri výstavbe ktorých sa najviac uplatňuje miestny materiál – drevo, kameň a hlina.

Ako program pokračoval ďalej?

- Na štartovacie projekty v roku 2011 nadviazali dva realizačné programy. Do prvého sme zaradili 190 obcí, hoci záujemcov bolo 833, no všetkých sme nemohli uspokojiť. Vláda ho schválila v marci a jeho cieľom bolo vybudovať minimálne šesť miliónov kubíkov vodozádržných prvkov v lesnej, poľnohospodárskej a zastavanej krajine. Z disponibilného objemu finančných prostriedkov bola pre prvý realizačný program vyčlenená suma 24 miliónov eur, čo znamená 120-tisíc eur pre jednu obec. Podobne to bolo aj v rámci druhého realizačného programu, do ktorého sa zapojilo ďalších 350 obcí, hoci žiadostí sme mali 650. Vláda ho schválila v septembri, pričom jeho cieľom bolo vybudovať viac ako 3,8 milióna kubíkov vodozádržných prvkov a systémov. Na ich financovanie vláda poskytla 8,1 milióna eur. Určitou sumou na projekty prispel aj Európsky sociálny fond.

Na základe akých kritérií ste vybrali obce?

- Výber obcí vychádzal z predpokladu, že aj keď väčšina územia Slovenska patrí k rizikovým oblastiam z hľadiska povodní, projekty sme implementovali najmä v tých častiach povodí a poškodenej krajiny, kde sa povodňové riziká prejavujú vo významnej miere a opakovane. Dôraz sme kladli na obce v horných častiach povodí, najmä v horských a podhorských oblastiach a regiónoch.

Ako prebiehali projekty?

- V každej obci vznikol pracovný tím, ktorý identifikoval poškodené časti krajiny, plochy a línie vhodné na vytvorenie rôznych vodozádržných a revitalizačných opatrení. Pri spracovaní projektu im pomáhal odborný garant. V drvivej väčšine prípadov obce využívali pri realizácii navrhnutých opatrení miestny materiál. Jednak to nemalo negatívne dosahy na životné prostredie a jednak sa znížila aj finančná náročnosť realizovaných opatrení. Mnohé samosprávy realizovaných opatrení. Mnohé samosprávy do pracovných tímov zaradili aj nezamestnaných. Viedol ich tzv. vodný majster, ktorý spolupracoval s odborným garantom. V niektorých prípadoch obciam pomáhali aj zhotoviteli – malé a stredné firmy, ktoré im poskytli nielen techniku, ale prispeli aj formou inžinierskeho vedenia projektu.

Možno už hovoriť o nejakých hmatateľných prínosoch?

- Jednotlivé riešenia záviseli od geografických podmienok, materiálnych možností, stupňa poškodenia krajiny, ako aj od dohody s vlastníkmi, správcami a užívateľmi pôdy. Ako som už povedal, v katastrí jednej obce možno vybudovať vodozádržné opatrenia na približne 85-tisíc kubíkov, pričom do minulého roka sa v každej zo zúčastnených obcí zrealizovali opatrenia na zadržanie 10- až 50-tisíc kubických met-

rov vody. Záviselo to od toho, do koľkých projektov bola obec zapojená. Asi 70 obcí figurovalo v prvom aj druhom realizačnom programe.

Efektivita zrealizovaných opatrení naďalej vyvoláva diskusie. Sú doterajšie výsledky dostatočným argumentom proti spochybňovaniu ich prínosu?

- Aj keď časť vodohospodárov bagatelizuje prínos uvedených opatrení, ich význam pre protieróziu ochranu krajiny a prevenciu pred povodňami a suchom je nespochybniteľná. Vlaňajšie júnové a júlové intenzívne zrážky preverili vybudované opatrenia a na základe hlásení od obcí sa jednoznačne potvrdila ich účinnosť. Vybudované vodozádržné prvky a systémy predĺžili čas odtoku zrážkovej vody z územia a vo väčšine prípadov zabránili vybreženiu miestnych riek a potokov, takže nedošlo k zaplaveniu miestnych komunikácií a domov, ako sa to pravidelne opakovalo v predchádzajúcich rokoch.

Môžete toto tvrdenie oprieť aj o nejaké exaktné merania?

- Oslovili sme obce, aby anketovým prieskumom vyhodnotili, akým škodám a nákladom na ich odstránenie sa podarilo zabrániť vďaka existencii vodozádržných a protieróznych opatrení. Samosprávy kvalifikovaným odhadom potvrdili, že celkový finančný efekt nákladov, ktoré nemuseli vynakladať na likvidáciu škôd po vlaňajších

letných privalových dažďoch, prevyšuje 500-tisíc eur, čo predstavuje takmer hodnotu vložených investícií na štartovacie projekty, pričom zrealizované opatrenia budú plniť svoju funkciu pri primeranej údržbe aj naďalej. Investícia štátu sa tak vrátila po pol roku.

Koľko peňazí plánujete investovať do revitalizačných opatrení v roku 2012?

- Naším zámerom bolo pripraviť realizačný program aj na rok 2012, keďže potreba je stále veľká. Obce z doteraz získaných prostriedkov dokázali pokryť len časť svojich katastrov. V štátnom rozpočte je na tento rok na revitalizačné opatrenia alokovaných zhruba 10 miliónov eur.

Čo bude nasledovať?

- Zrealizované projekty potvrdili opodstatnenosť uskutočnených opatrení na území veľkého rozsahu. No na skutočne komplexné riešenie a starostlivosť o krajinu je potreba urobiť aj legislatívne zmeny. Návrh systémových opatrení by sme chceli predložiť do vlády ešte do volieb. Obsahuje základný rámec krokov, ktoré treba uskutočniť. Okrem iného odporúča reformovať poplatky za vodu a zaviesť pokuty za erózne ohrozenie pôdy.

(rab, dud)

Foto: archív redakcie a archív združenia Ľudia a voda

Energy Globe Award 2011

Slovenský projekt prevencie pred povodňami ocenili v Rakúsku

Koncom novembra 2011 prebral v rakúskom Welse národné ocenenie Energy Globe Award Michal Kravčík z občianskeho združenia Ľudia a voda za projekt Košický občiansky protokol pre vodu, vegetáciu a klimatickú zmenu, ktorý sa stal základom vládneho programu prevencie pred povodňami, suchom a zmenou klímy.

Košický občiansky protokol pre vodu, vegetáciu a klimatickú zmenu (KOP) zverejnili ešte v roku 2009 na konferencii Nová iniciatíva pre ozdravenie klímy. Podľa signatárov KOP je zarážajúce, že príslušné vrcholné svetové inštitúcie ignorujú funkciu vody a vegetácie v klimatickom systéme

planéty Zem, čím sa naďalej umožňuje meniť klímu na planéte Zem a vytvárať rizikové podmienky pre človeka natoľko, že to môže viesť k hromadeniu katastrof, ktoré súčasná civilizácia nedokáže zvládnuť.

KOP navrhuje zmierniť dosahy klimatickej zmeny obnovou malých vodných cyklov a vegetácie v zdevastovaných a vo vysušených regiónoch sveta, pretože rastie počet vedecky podložených argumentov svedčiacich o klimatických zmenách vplyvom rozsiahleho poškodzovania vegetácie a prirodzeného obehu vody.

(rab)

E. ON Energy Globe World Award je jedno z najuznávanejších ocenení v oblasti energetiky a ochrany životného prostredia. Vyznamenáva energeticky úsporné projekty, ktoré šetria energiu, prírodu a prispievajú tak k trvalo udržateľnému rozvoju na modrej planéte. Túto tzv. Nobelovu cenu za energetiku – Energy Globe Award – National Slovakia získalo po prvýkrát v roku 2006 združenie BIOMASA z Kysuckého Lieskovca.

